

Царските дворци на България

Зелената корона „Кричим“ – гендрологично и дивечово царство

Да посетиш Държавно ловно стопанство „Кричим“, е като да прекрачиш прага на времето. В красивия парк, създаден в началото на XX век, всяко дърво има история. Съхранен в автентичния си вид, ловният дворец открехва вратата към живота на царското семейство. Историята започва в началото на XX век. Пленен от вековните дъбове на Кричимската кория, наследници на Великата българска гора, княз Фердинанд I взема решението да създаде образцов ловен парк. В тази мисия му помагат известният лесовъд Константин Байкушев и директорът на Царската зоологическа градина Бернхард Курциус, който организира дивечоразвъдната дейност. Министерството на земеделието издава Предписание № 20907 от 30 ноември 1901 г., с което държавната гора в Кричим е отстъпена за развъждане на дивеч. Впоследствие княз Фердинанд I купува частни имоти, които приобщава към ловния парк.

Ловният дворец – пазител на историята

Първата сграда е скромният ловен павилион „Австрийската къща“, проектиран от арх. Георги Фингов и построен през 1905 година (сн. 1). Днес за възстановяването на този паметник на културата са необходими средства. Ловният дворец първоначално е едноетажна дървена постройка, изградена през 1916 г., а след това преустроен в сегашния си вид на 730 кв. м през 1936 – 1939 г. по проект на арх. Йордан Севов, един от приближените хора на цар Борис III. Интериорът в двеетажната сграда е съхранен в автентичния си вид, дело на арх. д-р Курт Клауди и инж. Георг Липерт.

На прага на двореца ни посреща домакиня Магда Дачева, която вече 43 години е част от историята на това място. Повежда ни през емблематичен коридор, съхранил ловни трофеи и фотографии на царското семейство (сн. 2) към централната трапезария. Наред с ценния кристал и порцелан, забележителна е масата, изработена с уникална полифункционалност и технология така, че еднакво комфортно да служи за четирима и за 24 души.

Чести гости в Кричимския дворец са близки до царското семейство интелектуалци като проф. Александър Балабанов, Елин Пелин, Константин Щъркелов.

Едва ли човек може да надникне във всяко от 60-те помещения, но няма как да остане равнодушен към автентичното обзавеждане, по-голямата част поръчано и изработено във Виена, което впечатлява със своя изчистен стил и функционалност.

Интересни на първия етаж са салонът с ловните трофеи на цар Борис III, както и неговият кабинет (сн. 3), в който, рамкирано на стената, четем посланието на самия цар от 4 март 1926 г.: „Българи, пазете горите, които красят нашето Отечество и са източник на здраве и богатство за народа ни!“. Осветено стълбище води до втория етаж, където освен кабинетите на царя и царицата (сн. 4) са били покоите на царското семейство. Запазена е и занималнята на Симеон II и Мария Луиза с уникалния за времето си електрически стенен часовник със зодии (сн. 5). Ценни картини и фотоси украсяват стените на двореца. Изящната санитария е запазена и до днес в 13-те бани.

През годините дворецът е бил обитаван не само от царското семейство, но е посещаван и от много високоставени лица и делегации от различни краища на света. След национализацията през 1946 г., когато комплексът е превърнат в партийно-правителствена резиденция, автентичният интериор е старателно запазен. В годините след 1948 г. комплексът се управлява последователно от Управлението на особените имоти при Министерския съвет, Министерството на вътрешните работи – Управлението за безопасност и охрана, Българската академия на науките, Службата за охрана, Министерския съвет, Националната служба за охрана, Министерството на финансите, Югозападното държавно предприятие към Министерството на земеделието, храните и горите. От октомври 2024 г. Държавно ловно стопанство „Кричим“ е териториално поделение на Южноцентралното държавно предприятие.

Гората – душата на ДЛС „Кричим“

Разположено върху речната тераса на река Въча, Стопанството се простира на площ 199.8 ха, от които 169.8 ха са част от Защитена местност „Кричим“ и 29.9 ха – стопански двор. Цялата територия е оградена с бетонна ограда, изградена през 1937 – 1941 г., която заменя първоначалната дървена дивечова ограда. Тук преобладават естествените насаждения от едроллистна липа, летен дъб, бяла и черна топола, примесени с ясен, бряст, клен. Емблема на Стопанството са вековните дъбови гори със средна възраст над 150 години и отделни екземпляри над 250 години. За опазване на горите във фаза на старост и на представителни образци на естествени екосистеми 20 ха (10 %) от територията са определени като площи без стопанско ползване.

Част от защитената местност е уникалният горски парк, чието изграждане започва първоначално от 2 дка около двореца, а впоследствие се разширява поэтапно и достига разцвета си през 60-те години. Днес е разположен на 20.6 ха, с богата колекция от декоративна растителност – близо 190 вида дървета и храсти, някои от които можете да видите само тук, поддържан с поливна система и грижите на специалистите. Голяма част от растителността, внесена първоначално, е била подарък при посещения от

приятели на царското семейство, разказва ни директорът на Стопанството инж. Петър Зяпков (сн. 6).

Първите чуждоземни дървесни видове, внесени през 1909 г., са чинарите, засадени в една линия, която е разделяла парковата част от гората. За първи път през в България в парка „Кричим“ е внесена и лиственицата, отгледана от семена, а през 1937 г. и вечнозелената магнолия, засадена по случай раждането на цар Симеон. Към някои от дърветата все още са съхранени табелките с латинското им наименование от царско време. Първите семена за фиданки на китайската метасеквоя са внесени през 1954 година. Сред дърветата с история са атлаският кедър и хималайският бор, засадени от космонавта Юрий Гагарин през 1961 година. Днес всяко от тях вече е високо повече от 20 метра. А срещу тях е емблематичният 300-годишен дъб, безмълвен пазител на историята на парка, издигащ се в непосредствена близост до царската резиденция (сн. 7).

Едно от най-красивите места безспорно е езерото с водните лилии (сн. 8), в което необезпокоявани плуват японски шарани, комети и патици. Създадено е по време на разширението на парка през 60-те години на миналия век. В близост засаденият бамбук бързо е образувал малка горичка.

Паркът е проектиран така, че целогодишно да предлага красиви гледки и цветове на посетителите си (сн. 9). В горската палитра цвят и форма добавят ликвидамбърът, златният дъжд, гинко билоба, кедрите, маклурата, желязното дърво, внесено от Северен Иран, наречено така заради твърдостта на дървесината му. В близост до него, точно до закалителния басейн, където децата на царското семейство са правели бани за здраве, расте и ароматният храст каликантус. Колекцията се допълва от индийския люляк, интересен с късния си цъфтеж, лировото дърво (сн. 10), декоративната ябълка и японската вишна – сакура.

Миналата година е започнало въз-

становяване и засаждане на нови сакури, няколко черни бора, албиция, каталпа, конски кестен. Възстановяват се основно изчезнали или останали малко на брой видове.

Лонгозна гора по поречието на река Въча в миналото, по-късно територията на парка вече не е заливна заради корекции на речното корито. За поддръжката на парка е изградена революционна за времето си поливна система от канали за напояване и отводняване, свързана под земята с язовир „Кричим“, към която са изградени и водни кули, а през 70-те години са свързани 900 хидранта. Напоителната система минава както през парка, така и през дивечовата ограда и селскостопанската земя.

Оранжерията – цветната брошка на Стопанството

Растителното богатство на „Кричим“ се допълва от цветната оранжерия. Създадена преди близо 100 години още по времето на Фердинанд, тя бива местена четири пъти заради промяната на местоположението на вегетационните съоръжения и начина на отопление. Днес включва над 300 вида красиви и екзотични растения. За обогатяването ѝ през годините важна роля играят контактите с ботаническите градини на БАН и Софийския университет. През 2019 г. е изграден нов модерен комплекс на площ от 700 м² с компютърно управление и мъглуваща система.

Посреща ни Катерина Иванова – ръководител оранжерия, която се грижи за колекцията от 20 години. Наред с най-старото растение в колекцията – цикас, се гордее и с платицерум (еленови рога) – вид папрат от Австралия и Нова Гвинея (сн. 11). Обогатяват я 12 вида фикуси, дървовиден филодендрон, мирта, клеродендрон (пеперудено цвете), жасмин, маслина, банан, папая, цитрон „Ръката на Буда“, монстера, ягодова и лимонова гуава, пасифлора, кактуси и сукуленти, бругманзия (ангелски тропет) в различни цветове и още много други екзотични растения (сн. 12). От оранжерията посетителите могат да си купят както саксийни стайни растения, така и посевен материал – семена от парка, а също и сувенири от природни материали, изработени от служителите.

Непосредствено до оранжерията децата неизменно се спират при волиера, в който се отглеждат пауни, пуйки, токачки, фазани, патици, гълъби, гугутки, петли.

Ловният парк – царството на лопатара и муфлона

ДЛС „Кричим“ е пионер и в дивечовството. За първи път тук е внесен елен лопатар за аклиматизация през 1904 – 1908 г., откъдето впоследствие се разселва в цялата страна. Тук са направени и първите опити за аклиматизиране на фазан, мексиканска дива пуйка, птици нанду, египетски кози. В създадената База за интензивно стопанисване на дивеча с обща площ 150 ха активно се поддържа популацията на елен лопатар и муфлон.

Изградени са волиери за фазан и дива пуйка. Двата изкуствени водоема с обща водна площ 0.6 ха успешно се използват за спортен риболов. Единият е заробен с американска и балканска пъстърва, а вторият предлага шаран, толстолоб, щука, костур, кефал и пъстърва (сн. 13).

В миналото Стопанството е развивало трофейния лов. Първите трофеи от лисица и сръндак са добити през 1908 г., а в периода 1922 – 1942 г. трофейният лов става особено активен. Между 1974 и 2003 г. трофеи от елен лопатар са оценени с два златни и един бронзов медал. На ЕКСПО'81 е отличен със златен медал трофей от елен лопатар (190.42 т.

по СЛС), добит през 1972 година.

Днес едва 10 % от лова е трофеен и селекционен. Останалите 90 % от плана за ползване на елена лопатар и муфлона са за разселване на тези два вида. За целта Стопанството разполага с капани за улов на животните, в които по определен алгоритъм се примамват с храна и затварят в ограждение женски, приплоди и млади мъжки индивиди, след което подходящите се избутват през улеи, за да бъдат натоварени и транспортирани, а останалите биват освободени. При големите мъжки индивиди, за да се предотврати нараняване, се използват упойващи пушки, с които се упояват от разстояние двадесетина метра от укрытие.

В близост до капаните са засадени горскоплодни дървесни видове, които да привличат животните, осигурява се и храна за дивеча, който добре приема и новостите – комбинирани хранилки за груб и концентриран фураж.

В един от хранителните комплекси, наред с обичайните съоръжения – сеновал, корита, солище, се натъкваме и на нещо необичайно – зелена каменна сол. Зелена, защото е обогатена

14

15

с антиинсектицидни вещества, които предпазват дивеча, обяснява ни директорът инж. Петър Зяпков.

За да се осигури добра паша, е изградена поливна система със соларни панели, свързани с помпа, която задвижва пръскачки и така поддържа тревата свежа и зелена.

Годишно Стопанството произвежда 70 т груб фураж, част от който продава, както и 40 т концентриран.

Докато пътуваме през царството на лопатара и муфлона, дочуваме еленски рев. Брачният период е. Навлизаме в близост до едно от основните сватбовища на лопатара. Свикнали с бръмченето на двигателя, животните за момент се раздвижват, но след това ни допускат достатъчно близо. Гледката на толкова

ва много животни е възхитителна (сн. 14 и 15). Питам за възможности за фотолов. Да, практикува се, споделя директорът, като добавя, че има идеята за електрическо влакче за туристи, желаещи да видят отблизо животните в естествената им среда, без да бъдат обезпокоявани. Равнинният терен и множеството пътища в оградата го позволяват.

Досещате се, че при наличието на толкова дивеч в гората подрастът е унищожен. Средната ѝ възраст е 100 години, като се срещат единични дървета на 150 години, както и 300-годишните дъбове исполини, които пазят историята на целия парк (сн. 16). За сравнение спираме на границата на дивечовата ограда – разликата е очевидна: в оградата всичко е „почистено“ от дивеча, извън нея – буен подраст (сн. 17). Решението професионалистите ще търсят в заграждения с мрежи около дъбовете, за да се осигури естествено възобновяване.

Дърводобивът тук е съобразен с жизнения цикъл на дивеча. Ползването на дървесина е сведено основно до санитарни и отгледни сечи, като средногодишно по горскостопански план е 439 куб. метра.

Могат ли да мечтаят горските служители тук? Трудно, но с упорит труд се постигат и мечтите. „Човек трябва да си обича работата, за да върви тя“ – споделя инж. Зяпков. И го доказва, като не се спира пред проблемите, свързани с липсата на достатъчно квалифициран персонал и вакантните от 2 години позиции. Намерил е начин – участва навсякъде, където не

Колективът на ДЛС „Кричим“ с директора инж. Петър Зяпков

достига работна ръка – и като дивчовъд, и в поддръжката на парковата част, и в селскостопанската работа.

В Стопанството се отглеждат житни култури, люцерна, тревни смеси за подхранване на дивеча. Част от грубия фураж се продава или предоставя на други стопанства. Съхранена е орехова градина на 18 дка, от която също успяват да реализират продажба на орехи и орехови ядки. В перспектива директорът мисли за възможността да възстанови останалите от миналото зеленчукови оранжерии. Освен зеленчукови градини тук са се отглеждали лозя, овощни дървета – праскови, череши, ябълки. Стопанството е разполагало с коне-, краве-, птице- и свинеферма. До 1991 г. е имало изцяло затворен цикъл на работа. Работниците със семействата си са живели на място в общежитие със столова. През 1992 г. тук са работели 120 служители, а днес те са 26.

От разговора разбирам, че бъдещето на Стопанството директорът вижда в разширяване на страничните дейности и възможностите за алтернативен туризъм. 1/3 от приходите идват именно от посетители, останалите се разпределят от продажбата на жив дивеч, спортен риболов и едва 1/10 част от дърводобив. Интересна е статистиката на посещаемостта, откакто Стопанството е отворено за туристически посещения с водач. Докато през 2020 г. годишната посещаемост е била едва 500 души, през 2021 г. тя е вече 5000, през 2022 г. – 9000, през 2023 г. – 10 000, а

за 2024 г. – над 15 000 души. Интересът към ДЛС „Кричим“ расте заедно с популярността му. Тук пристигат организирани групи, деца от училища и детски градини, за които се предлага и образователна програма.

Магичната гора – игра на светлини и звуци

Чудесно сътрудничество в тази посока се оказва и светлинното шоу Whisper of lights, което имаме късмета да наблюдаваме на територията на парка. Екип от млади ентузиастични хора в периода септември – ноември бе изградил впечатляващи светлинни инсталации. На фона на красива и успокояваща музика по здрач се случва магията с помощта на звук, светлина, лазерни ефекти и пушек – посетителите преминават през няколко тематични зони – планетариум, зоопарк, ботаническа градина, магически гори, осветени от над 2 млн. светлини. Организаторите се хвалят с най-дългия тунел от светлини, за който са използвани над 70 000 лампички. А черешката на тортата бе концертът на флейта, който подари на посетителите Елисавета Кадиева – Елиса Флют. Прекрасното ѝ музикално изпълнение, придружено от светлинни ефекти, направи завършека на нашето посещение още по-впечатляващ (сн. 18, 19, 20). Какво си мислим на тръгване – кога ще дойдем пак? Помислете си и вие, заслужава си!

Юлия СЪБЧЕВА

Снимки: Йордан ДАМЯНОВ

